

ישיבת הכותל - ירושלים

שיחת הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א לפרשת חיי שרה תשס"ה שלמות במידת החסד - כיצד?

מבחן במידת החסד - גם לבעלי ניסים!

התורה מספרת על אליעזר: "וַיִּבְרַךְ הַגַּמְלִים מִחוּץ לְעִיר אֶל בַּאֲרַת הַמַּיִם, לַעֲת עֶרֶב לַעֲת צֹאֵת הַשָּׁאֵבֶת" (בראשית כד, יא). "לעת צאת השאֵבֶת", משמע שלא רק רבקה יצאה באותה שעה לשאוב מים, אלא הרבה מבנות העיר יצאו אז לשאוב. כך אומר גם אליעזר עצמו בתפלתו: "הֲנֵה אֲנִי נֹצֵב עַל עֵין הַמַּיִם, וּבְנֹת אֲנִישֵׁי הָעִיר יִצְאֹת לְשָׂאֵב מַיִם" (שם, יג). ובכל זאת, מיד אחר כך, "וְהִנֵּה רַבְקָה יֹצֵאת... וִירֵץ הָעֶבֶד לְקִרְאָתָהּ" (שם, טו-יז). מדוע הוא רץ דווקא אל רבקה? הרי הרבה בחורות היו שם שהיה אפשר לרוץ אליהן! אומר רש"י: "וִירֵץ הָעֶבֶד לְקִרְאָתָהּ - לְפִי שְׂרָאָה שֶׁעָלוּ הַמַּיִם לְקִרְאָתָהּ". מי שמתרחש לה נס כזה, ודאי צדיקה גדולה היא, שרצה הקב"ה להקל עליה שלא תצטרך לטרוח יותר מדי בשאיבת המים מן הבאר, אם כן כדאי לרוץ אליה, אולי היא זו שמתאימה להיות אשה ליצחק.

אלא שאם ישנה כבר הוכחה כל כך חותכת שרבקה היא צדיקה, מדוע ממשיך אליעזר ובוחר אותה? מדוע הוא מבקש ממנה להשקותו כדי לראות אם תציע לו להשקות גם את גמליו? הרי ניסוי זה הוא בניגוד לכל מה שהקב"ה עשה עמה! הקב"ה דואג לכך שרבקה לא תצטרך לטרוח הרבה, ואילו אליעזר מטיל עליה טרחה רבה, להשקות לבדה את כל עשרת גמליו. לשם מה נחוץ הדבר? הרי נוכח כבר לראות שרבקה היא צדקת! היה אפשר לומר, שאליעזר חשש שמא המים עולים לקראת רבקה לא בגלל נס שנעשה לה לרוב צדקותה, אלא מחמת מעשה כשפים כלשהו שעשתה רבקה, ואם כן לא צדקת יש כאן אלא מכשפה ח"ו. אבל למעשה אי אפשר לתרץ כך, שכן הגמרא אומרת שכל הכשפים נמסים במים חיים (סנה' סז, ב ורש"י שם ד"ה פשר). אי אפשר אם כן, לכאורה, להעלות מים מן הבאר ע"י כישוף. אם כך, יש אפוא לאליעזר הוכחה חותכת שרבקה היא צדיקה, ולמה לו להמשיך ולנסותה?

התירוץ הפשוט לשאלה זו הוא, שאמנם מה שהמים עולים לקראת רבקה מוכיח שהיא צדיקה, אבל עדיין אין מזה הוכחה שהיא בעלת חסד מיוחדת. יכול להיות שרבקה צדיקה בדברים מסוימים, מאמינה ביחוד ה' ובהשגחתו, שזהו באמת דבר גדול להגיע לזה בעיר שכולה עובדי עבודה זרה, היא מגיעה מדעתה למה שהגיע אברהם אבינו מדעתו, מכירה במציאות ה' וביחודו, אולי תהיה מוכנה גם להשרף בכבשן האש על אמונתה אם תדרש לכך, אבל עדיין אין להוכיח מזה שרבקה היא בעלת חסד מיוחדת, שכן הרבה יותר קל לשנות השקפות פסולות ששמעה בבית גידולה, מאשר לשנות מידות רעות שאולי קלטה שם. וכיון שאליעזר מבין שלבית אברהם דרושה אשה שהיא לא רק צדיקה כאמונתה אלא גם בעלת מידות מתוקנות, לכן הוא ממשיך ובוחר את רבקה במידת החסד, למרות שראה את הנס הגדול שנעשה לה.

פגם בהשקפה קל לשנות יותר מאשר פגם במידות
מנין שקל יותר לשנות השקפות פסולות מאשר מידות פסולות? - ניתן לראות זאת מהבדל היחס של תורה אל עמלק, לעומת היחס אל עמון ומואב. לגבי עמלק מצַנָּה אותנו התורה ללחום בו ולמחות את זכרו. מה יהיה הדין אם עמלקי התגייר? הרמב"ם הרי סובר שאפשר לקבל גרים מעמלק. מה יהיה דינו של גר כזה, האם מותר להתחתן איתו? - התשובה היא, שאמנם עמלק הוא נכדו של עֶשָׂו (בראשית לו, יב), ועֶשָׂו הוא אָדָם (שם, א), וממילא מצד זה דינו של גר עמלקי הוא כדין גר אדומי, שרק "דור שלישי יבא להם בקהל ה'" (דברים כג, ט), אבל חוץ מזה אין לכאורה איסור להתחתן עם גר עמלקי, ואם כן בדור שלישי יהיה מותר לגר עמלקי לבוא בקהל.

לעומת זה עמון ומואב, לא נצטוונו להלחם בהם ולמחותם כמו שנצטוונו לגבי עמלק, ואולם מצד שני, אם עמוני או מואבי מתגיירים, "גם דור עשירי לא יבא להם בקהל ה' עד עולם" (שם, ד). מה הסיבה להפכיות הזו? מצד אחד התורה מחמירה בעמלק יותר מאשר בעמון ומואב, מצַנָּה עלינו להלחם בו ולמחותו, מה שלא צִנָּתָה עלינו לגבי עמון ומואב, ומצד שני מחמירה בעמון ומואב מה שלא החמירה בעמלק, שעמון ומואב אסורים לבוא בקהל עד עולם, בעוד שעמלק מותר לבוא בקהל בדור שלישי. **ממה נפשך, אם עמלק חמור מעמון ומואב, למה לא נאמרה בו גם החומרה של "גם דור עשירי לא יבא להם", ואם עמון ומואב חמורים מעמלק, מדוע לא ציותה התורה למחות גם אותם?**

התירוץ שאמרו בזה הוא, שאצל עמלק הפגם הוא אמנם חמור מאד, יותר מאשר הפגם של עמון ומואב, אבל מאידך גיסא - ניתן לתקנו בקלות. מה שאין כן עמון ומואב, אצלם הפגם פחות בחומרתו מזה של עמלק, אבל מאידך גיסא - קשה מאד לתיקון. הפגם של עמלק הוא בהשקפה - עמלק חושב שאפשר להלחם נגד ה'! אחרי קריעת ים סוף, "כל העמים שמעו וירגזו, ופלשת אדום ומואב ויושבי כנען נמוגו מפני פחד ה' ומהדר גאונו, ועמלק בא ממרחק כמת גבר על השם" (רמב"ן סוף פר' בשלח). הוא אינו מתפעל מהנס הנפלא של קריעת ים סוף, אלא להפך, מחליט להתגבר ולהלחם נגד ה'! ה' רוצה לתת תורה לישראל, ועמלק רוצה למנוע בכח את מתן התורה (כך מובא בפיוט לשבת זכור, שיעקר מלחמתו של עמלק בישראל היתה כדי למנוע את מתן התורה לישראל). לכן הוא בא להלחם בישראל ברפידים (שמות יז, ח), התחנה האחרונה של ישראל לפני הר סיני (שם יט, ב; במדבר לג, טו), כדי לנסות למנוע מתן תורה לישראל. אמנם הוא מאמין במציאות ה', שאם לא כן, מה אכפת לו אם משה יוריד שני לוחות אבנים שמצא בראש ההר וכתב עליהם עשר דברות מדעתו? הרי אם התורה איננה מן השמים, אין לה כל משמעות, ועל מה יש להלחם? על כרחך שעמלק מאמין במציאות ה', אלא שרצונו להתגבר נגד ה' ולמנוע את התכנית האלקית.

פגומים. וכאשר הפגם הוא עמוק במיוחד, כמו אצל עמון ומואב, שלא רק שלא הכירו טובה אלא אף גמלו רעה לבני בניו של מי שהם חייבים לו את עצם קיומם, הרי שאז "אין בו עוד תקנה להכשיר עצמו ולהטיב מעשהו, ונתחזק עוותו עד שלא יוכל לתקן, ואיש כמוהו איננו ראוי להתערב בעם הקודש המבורך" (ספר החינוך מצוה תקס"א). "גם דור עשירי לא יבא להם בקהל ה' עד עולם".

רצון לעשות חסד - גם כשהמקבל אינו זקוק לו

כפי שהזכרנו, ישראל לא היו זקוקים כלל ללחם ומים מעמון ומואב, ואף על פי כן ישנה טענה כלפי עמון ומואב, למה לא יצאו לקראת ישראל בלחם ובמים כמחזהו של דרך ארץ והכרת טובה, להראות שהם מצדם היו מוכנים לספק לחם ומים לישראל, לוי היו ישראל זקוקים לכך. כי גם כשהזולת אינו זקוק לחסד ויכול "להסדר" בעצמו, רצון לתת לו - צריך שיהיה לי!

תביעה כעין זו מצינו גם כלפי נשיאי ישראל. **לאחר שהתורה מפרטת את כל מה שהביאו בני ישראל לנדבת המשכן - זהב, כסף, נחשת ושאר דברים - אומרת התורה: "וְהָיָה הַנְּשִׂאִים הַבְּיָאִים אֶת אַבְנֵי הַשֹּׁהַם וְאֶת אַבְנֵי הַמַּלְאִים... וְאֶת הַבְּשָׂם וְאֶת הַשֶּׁמֶן" (שמות לה, כו-כח).** "וְהַנְּשִׂאִים" - חסר שני יודין. למה? מבאר רש"י: "אמרו הנשיאים: יתנדבו צבור מה שמתנדבין, ומה שמחסירים - אנו משלימין אותו. כיון שהשלימו צבור את הכל... אמרו נשיאים: מה עלינו לעשות? הביאו את אבני הַשֹּׁהַם וגו'... ולפי שנתעצלו מתתן לה, נחסרה אות מַשְׂמָם" (רש"י שם).

וצריך להבין: מה לא היה טוב במה שעשו הנשיאים? הרי כל אחד הביא למלאכת המשכן מה שלבו חפץ, ואם כן לכאורה באמת היה מקום לחשוש שמא יחסר משהו, והרבה יותר יעיל א"כ שבני ישראל יביאו תחילה כל מה שינדב לבם, ולבסוף ישלימו הנשיאים את מה שיחסר. מדוע א"כ אמרו חז"ל שהנשיאים "נתעצלו" בהבאת תרומתם למשכן? איזו עצלות היתה כאן?

התשובה היא, שמצד היעילות הגשמית, הנהגת הנשיאים אכן היתה יעילה וטובה. אבל מצד הרצון להשתתף בתרומת המשכן - היה כאן חסרון. הרצון לתת למשכן צריך לנבוע לא מחמת שחסר משהו למשכן, אלא כי אנו ירוצה לתת למשכן. כמו שכולם רצו להביא נדבה למשכן, גם הנשיאים היו צריכים לרוץ ולתת למשכן מה שידבם לבם, ולא להמתין לראות מה יחסר. אם בסופו של דבר יתברר שעדיין חסרים אבני שוהם, אז יתנו גם אבני שוהם, אבל דבר ראשון עליהם לרוץ ולתת מה שיוכלו, בלי חשבון של "מה חסר". הנשיאים תקנו אמנם את החסרון הזה בחנוכת המשכן. אז לא המתינו הנשיאים לישראל, אלא הודרוזו להביא קרבן למשכן לפני כל שאר בני ישראל (עי' רש"י שמות לה, כו). אבל בהתחלה הם רצו רק שלא יחסר למשכן והחליטו להשלים מה שיחסר, ובהנהגה זו היה חסרון של עצם הרצון לנתינה למשכן.

ההבדל בין אברהם לאיוב במידת החסד

נקודה זו, הרצון לתת גם כשלשני לא חסר דבר, היתה הנקודה שהבדילה בין מידת החסד של אברהם אבינו למידת החסד של איוב. חז"ל אומרים שאיוב פנה אל הקב"ה ואמר לו: "בחוף לא ילין גר, דלתי לא ירח אפתח" (איוב לא, לב). נהגתי כמו אברהם. אברהם פתח באהלו ארבעה פתחים לארבע רוחות השמים, וכך

כך היה גם אצל המן - שגם הוא היה מזרע עמלק. גם הוא מאמין במציאות ה', אלא שהוא סבור שהקב"ה "כבר יקן ואינו יכול לעשות כלום", כפי שאומר המן לאחשוורוש (אסת"ר ז, יג), וא"כ אפשר להתגבר עליו בקלות. הוא לא יוכל להציל את היהודים מידינו. המן אינו אומר ש"לית דין ולית דיין". יש דיין, אבל אפשר להלחם בו ולהתגבר עליו - בדיוק כמו שסברו אבות אבותיו שיצאו להלחם בישראל במדבר.

פגם זה של עמלק הוא פגם חמור ביותר ביסודות האמונה ביחוד ה', ולכן התורה מצוה להלחם בעמלק ולמחות אותו מתחת השמים. מאידך גיסא, **ברגע שהוא מתגיייר ומקבל את ההשקפה הנכונה, אפשר לקבל אותו, ולכן דור שלישי של עמלק מותר כבר לבוא בקהל.**

לעומת זאת, אצל עמון ומואב עיקר הקלקול הוא במידות, לא בהשקפות. **חסרה אצלם מידת הכרת הטוב.** הרי עמון ומואב, צאצאי לוט, "היו גמולי חסד מאברהם, שהציל [את] אביהם [לוט] ואמם מן החרב והשבי (במלחמת המלכים - בראשית יד, טז), ובזכותו שִׁלְחָם ה' מתוך ההפכה (בהפיכת סדום - שם יט, כט), והיו חייבים לעשות טובה עם ישראל, והם עשו עמהם רעה" (רמב"ן דברים כג, ה) - **על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים בדרך בצאתכם ממצרים, ואשר שכר עליך את בלעם בן בעור... לקללך" (דברים שם).** ואין לומר שלא היה להם ממי ללמוד פרק באהבת חסד ובהכנסת אורחים. הרי לוט אביהם קיבל שיעור מאלף בענין זה בביתו של אברהם אבינו, ואף נהג כך בעצמו עם המלאכים שהגיעו אליו לסדום: הכניסם לביתו, אפה להם מצות ועשה להם משתה (בראשית יט, ג). אבל עמון ומואב לא מקבלים את המורשת של אברהם. הם מקבלים את המורשת של האמא (החורגת), אשת לוט, שהיא סדומית ואינה מוכנה להכניס אורחים, ואפילו מעט מלח לא מוכנה לתת להם (רש"י שם, כו).

הרי שאצל עמון ומואב המידות הן שמקולקלות יותר מאשר ההשקפות. אמנם גם ההשקפות שלהם היו פסולות, שהרי עובדי עבודה זרה היו, אבל בזה לא היו עמון ומואב שונים משאר העמים, שגם הם היו עובדי עבודה זרה, ואף על פי כן לא נצטוו לגביהם "גם דור לא יבא להם בקהל ה'". הסיבה אם כן להרחקה המוחלטת שהרחיקה אותם התורה מלבוא בקהל, היא הקלקול הנורא שלהם במידות, שאין להם אפילו מעט מן המעט של אהבת חסד, גם לא למי שהם מחוייבים בהכרת טובה עצומה כלפיו.

האמת היא, שישראל לא היו זקוקים כלל לחסדיהם של עמון ומואב. הרי "כל אותן ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר היה המן יורד להן, והבאר עולה, והשלימו מצוי להם, וענני כבוד מקיפות אותם, ועמוד ענן נוסע לפניהם!" וא"כ מה רוצים מעמון ומואב? "אלא דרך ארץ הוא: הבא מן הדרך, מקדימין לו במאכל ובמשתה!" (ויקרא רבה לה, ח) הטענה כלפי עמון ומואב איננה אפוא על כך שלא יצאו לקראת ישראל לספק להם לחם ומים, אלא על שלא יצאו לקראתם בלחם ובמים כמְחִנָּה של דרך ארץ והכרת טובה. זהו אמנם חסרון פחות חמור מאשר חסרון ביסודות האמונה, ולכן אין לגביהם ציווי של "מחה תמחה", אך מאידך גיסא כשהם מתגיירים - הם אסורים לבוא בקהל. כי גיור מעיד אמנם על שינוי בהשקפתו של האדם, אך אין הכרח לומר שגם מידותיו השתנו. פגם במידות קשה מאד לתקן. הג"ר ישראל מסלנט זצ"ל אמר שיותר קל ללמוד את כל הש"ס מאשר להחליש מעט מידה אחת באדם. ואם ביהודים כך, כל שכן בעמים נכריים

לכל גמליו" (שם, כ). המים לא עלו לקראתה, והיא היתה צריכה לשאוב אותם מעומק הבאר. למה כאן המים לא עולים לקראתה? כנראה שבשביל הנסיון לא עושים לה כעת ניסים... רבקה רצה ושואבת עוד ועוד, וכל אנשיו של אליעזר עומדים מן הצד ולא נוקפים אצבע כדי לעזור לה. מדוע באמת לא נקפו אצבע? ודאי קבלו הוראה מאליעזר שלא לעזור לה, כדי שיוכל לבחון אותה. מה היה עושה אדם רגיל במקרה כזה? אדם רגיל היה ודאי "מתפוצץ" מכעס, אם לא מעייפות: "איך זה שעשרה גברים חסונים ובריאים עומדים ומביטים, ואף אחד לא נוקף אצבע לעזור לי"? אבל לא זה מה שקרה לרבקה. הילדה הזאת, שבסך הכל הלכה להביא למשפחה כד אחד של מים, רצה אל הבאר שוב ושוב (כמה עשרות פעמים, כנראה) עד שסיימה להשקות את כל עשרת הגמלים של אליעזר כדי ספוקם, והיא אינה מתרגזת. להפך, מסתמא היא מצטערת על כך שרק עשרה גמלים יש כאן ולא עשרים, כי היא אוהבת לעשות חסד עד כלות כוחותיה. מור"ר הגה"צ ר' גדליה איזמן שליט"א התבטא ואמר, שצריך להיות "משוגע" על חסד כדי לעשות מה שעשתה רבקה. זוהי אכן אהבת חסד הגובלת ב"שגעון". הרי היתה יכולה לבקש מאנשיו של אליעזר לעזור בהשקיית הגמלים, שהיו סוף סוף הגמלים של הם! אבל היא אינה מבקשת עזרה מאיש. היא בעצמה שואבת לכל הגמלים, עד הסוף. בזה מתברר, שרבקה אכן ראויה לבית אברהם. לא רק צדקות באמונה יש כאן, אלא גם שלמות המידות באופן נדיר. אהבת חסד במדרגה נשגבה - לעשות חסד בשמחה ובחפץ לב גם עם מי שאינו זקוק לו כלל, כי היה יכול לסתדר בכוחות עצמו.

להתדבק בה' במחשבה, ברגש ובמעשה

מה עושה אליעזר לאחר שרבקה עמדה בנסיון? "ויקח האיש נזם זהב בקע משקלו, ושני צמידים על ידיה עשרה זהב משקלם" (שם, כג). רבקה מקבלת א"כ תשלום עבור מעשה החסד שעשתה. מדוע אין רבקה מסרבת לקבל תשלום? האם נאה לבעלת חסד במדרגה רמה כזו, להסכים לקבל תשלום עבור החסד שעשתה? האם אין זה פוגם במעלת המעשה שעשתה? - התשובה לכך מובאת בפירושו של רש"י. רש"י מביא מחז"ל, שלא לשם תשלום מעניק אליעזר לרבקה את כל התכשיטים הללו, אלא למטרה אחרת לגמרי. "ויקח האיש נזם זהב בקע משקלו" - רמז לשקלי ישראל, בקע לגולגולת. "ושני צמידים על ידיה עשרה זהב משקלם" - רמז לשני לוחות מצומדות שעשר דברות בתוכם. כלומר, אליעזר רומז לרבקה: את נבחרת להיות אשתו של יצחק, להקים עמו את עם ישראל שיתן מחצית השקל למקדש ושיקבל שני לוחות מצומדות ועשרת הדברות! נתינת התכשיטים היתה אם כן בעלת משמעות רוחנית, ולא תשלום עבור טרחת שאיבת המים, ועל כן מסכימה רבקה לקבל אותם.

למה רמז אליעזר לרבקה דווקא על הדברים האלה? כי "על שלשה דברים העולם עומד, על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים" (אבות פ"א מ"ב). אומר לה אפוא אליעזר: מידת גמילות חסדים כבר יש לך, כפי שראינו זה עתה. אבל יש צורך בשני דברים נוספים - תורה ועבודה. תורה - שני צמידים כנגד שני הלוחות, עשרה זהב משקלם כנגד עשרת הדברות. ועבודה - נזם זהב בקע משקלו, כנגד שקלי ישראל שמהם נקנים קרבנות הציבור.

עשיתי גם אני. כל אחד היה יכול להכנס ולסעוד בביתי כמו אצל אברהם. מדוע אם כן לאברהם היה כל כך טוב ולי כל כך רע? אמר לו הקב"ה: אינך כמו אברהם. אצלך, מי שרגיל לאכול בשר נתת לו בשר, מי שרגיל לאכול דגים נתת לו דגים, ומי שרגיל לאכול רק ירקות קיבל ירקות, וזוהי באמת הכנסת אורחים נאה ויפה. אבל אברהם עשה יותר מזה. אברהם, גם מי שלא היה רגיל לאכול בשר נתן לו לאכול בשר, וגן מי שלא היה רגיל לאכול דגים נתן לו לאכול דגים (אבות דר"נ פ"ז). למשל, כשבאים אליו שלשה ערבים, הוא אינו שואל אותם מה הם רגילים לאכול, אלא מיד מביא להם את המאכל הטוב ביותר - לשון בחרדל (רש"י בראשית יח, ז). גם אם מימיהם לא שמעו על לשון בחרדל, לאברהם זה לא משנה. אם אברהם יודע שהמאכל הטוב ביותר הוא לשון בחרדל, זה מה שהוא יגיש לאורחיו האלמונים. כי איוב נותן רק מפני שחסר, ואילו אברהם אינו נותן לא מפני שחסר, אלא מפני שהו ו רוצה לתת.

והסביר חותני, הרב חיים זאב פינקל זצ"ל, שיש בהבדל זה שבין אברהם אינו לאיוב הבדל יסודי מאד. החסד של אברהם הוא מעין מידת חסדו של הקב"ה בבריאת העולם. אמנם איננו יכולים להבין מה היתה מחשבת ה' בבריאת העולם, שכן מחשבת ה' היא בלתי מושגת בשבילנו, "כי גבהו שמים מארץ, כן גבהו דרכי מדרכיכם ומחשבותי ממחשבותיכם" (ישעיהו נה, ט), וגם עצם המושג של "מחשבה" ו"רצון" אצל הקב"ה איננו נתפס אצלנו, אבל בכל זאת אם אנו רוצים לקבל משהו מדרכי ה', אנו צריכים איכשהוא לנסות ולהבין את הדברים בפשט שה' נתן לנו. ובשכל הזה, כשאנו שואלים את עצמנו לשם מה ה' ברא את העולם, הרי שהתשובה המקובלת לכך היא, שכונת הכורא בבריאת העולם היתה לעשות חסד, "כי חפץ חסד הוא" (מיכה ז, יח), וכיון שלא היה לו עם מי לעשות חסד, ברא הקב"ה מלאכים ובני אדם וחיות ועצים וצמחים, כדי להיטיב עם כולם. לעצים לתת גשם, לחיות לתת אוכל, ולבני אדם הראויים לכך לתת תורה ומצוות. והנה, קודם בריאת העולם הרי לא היה חסד כלום לאף אחד, שהרי לא היה אז במציאות מאומה מלבדו ית'! ובכל זאת ה' רצה להטיב, ולכן ברא את העולם כדי להטיב לברואים. הרי שמידת חסדו ית' היא להטיב גם כשלא חסר שום דבר! ובבחינה זו היתה גם מדרגת החסד של אברהם, לתת בשר גם למי שלא רגיל לאכול בשר, ולתת יין גם למי שלא רגיל לשתות יין.

במידת חסד במדרגה כזו בוחן גם אליעזר את רבקה (שהרי היא עומדת להכנס לבית אברהם), האם יש לה המידה הזאת של אהבת חסד, לעשות חסד גם למי שאינו צריך לו. ורבקה אכן עומדת בנסיון הזה: היא מציעה מעצמה לאליעזר לשאוב מים לכל גמליו. לשאוב מים לעשרה גמלים שהלכו יום שלם בלי לשתות, זוהי עבודה שאינה קלה כלל וכלל גם לאנשים מבוגרים, כל שכן לרבקה שהיתה ילדה קטנה בת שלוש שנים (עי' רש"י בראשית כה, כ). באר המים היתה במקום נמוך (שהרי הכתוב אומר: "וותרד העינה ותמלא כדה ותעל" - שם כד, טז), ואם כן בכל שאיבה ושאיבה צריכה היתה לרדת אל מקום הבאר, ולטפס משם עם כד מלא מים בחזרה אל מקום עמידת הגמלים. כך היתה צריכה לעשות פעמים רבות מאד. בנוסף לכך, היתה גם טרחה בעצם שאיבת המים מן הבאר. בפעם הראשונה, כשבאה לשאוב מים לעצמה, המים עלו לקראתה. אבל עכשיו, כשהיתה עסוקה בהשקיית הגמלים, נאמר: "ותרץ עוד אל הבאר לשאוב, ותשאב

וגמילות חסדים זו הדבקות בקב"ה במעשה. כפי שהזכרנו, הציוור שלנו במעשי ה' בבריאת העולם ובכל מה שהוא עושה בעולם לאחר שנברא, הוא שה' עושה הכל מתוך חסד, להיטיב לנבראים. ואם כן, כשאנו עושים חסד אנו מתדבקים בזה במעשי ה'. כמובן, איננו יכולים להיות בזה ממש כמו הקב"ה. הקב"ה רק נותן ולא מקבל, ואילו בשר ודם מרגע צאתו לאויר העולם מוכרח גם לקבל. בהתחלה מקבל אויר, אחר כך מזון, אחר כך ביגוד ודירה וכל מיני דברים שהוא מוכרח לקבל, אבל יחד עם זה צריך שתהיה לאדם שאיפה לתת עד כמה שאפשר, ושהקבלה תהיה רק אמצעי שבביל שיוכל לתת.

מו"ר הגה"צ רבי שלום שבדרון זצ"ל אמר משל יפה, שיש בו כדי להבהיר עד כמה הכוונה של האדם במעשה מסויים יכולה לשנות את ערכו מקצה לקצה. משל לשני חנוונים שמוכרים סחורה זהה באותו מחיר. האחד, כל מטרתו היא לחלק לכל יהודי חלות ובשר ודגים, לכבוד שבת וגם לחול (שהרי גם ביום חול יהודי צריך לאכול משהו...). אלא שאם יחלק חנם יין וחלב ושאר מיני מוצרים, לא יוכל להמשיך לאורך זמן בנתינתו, שכן לא יהיה לו ממה לחדש את המלאי, וגם לא יהיה לו ממה להתקיים כדי שיוכל לשרת את הלקוחות. ממילא מוכרח חנווני זה לעסוק גם ב"לקיחה", ולקחת כסף מן הקונים. לעומתו, הסוחר השני, כל מטרתו היא לקחת כסף מן הבריות. ואולם אם רק יתלה על חנותו שלט: "כאן מקבלים כסף", ספק גדול אם יהיה מי שיכנס אליו. ממילא הוא מוכרח לתלות שלט "כאן מוכרים בשר ודגים ועופות", ומוכרח גם לספק סחורה לאנשים, כדי שיאתו להעניק לו מכספם. שני החנוונים פועלים א"כ באותו אופן, נותנים סחורה ולוקחים עבורה כסף, ובכל זאת רב ועצום ההבדל ביניהם. אצל האחד גם הלקיחה אינה אלא נתינה, כי אינה אלא "היכי תמציי" שיוכל להמשיך ולתת, ואצל השני גם הנתינה אינה אלא לקיחה, כי נתינתו אינה אלא "היכי תמציי" כדי לקחת מאנשים את כספם. ועל כן, אצל האחד מביא המסחר לדבקות בקב"ה, שהרי הוא מתדמה לקב"ה, שגם הוא רק נותן ולא לוקח, ואילו אצל חברו, אותו מסחר עצמו, אינו מביא אלא לריחוק מן הקב"ה, שהרי כל כולו לקיחה, הפך ממידותיו של הקב"ה. הכל תלוי אם כן בכוונת האדם, מה עיקר אצלו ומה טפל.

כך גם בענין קבלת ממון עבור לימוד התורה. אדם שלומד בכולל כדי לקבל כסף - זו לא התכלית הגדולה. אבל אם אדם רוצה ללמוד תורה אלא שהוא אינו יכול לעשות זאת בלי שתהיה לו גם איזושהי פרנסה, מותר לו לקחת כסף מהכולל כדי שיוכל ללמוד תורה. במקרה זה התורה אינה קרדום לחפור בה פרנסה, אלא הפרנסה היא קרדום לחפור בו תורה. ובכל זאת, אם עיקר כוונת האדם היא להשאר בשטח התורה, לא נורא גם אם עושים מהתורה פרנסה. מוכרחים הרי לאכול כדי להמשיך בתורה.

הרצון לתת הוא אם כן דבר גדול מאד, שאז אדם דומה כביכול לקב"ה. אלא שבשביל זה לא מוכרחים דווקא לרוץ ברחובות לעשות חסד (אם כי גם זה דבר גדול). גם בבית פנימה יש מקום רב לעבוד על מידת הנתינה ולהתרחק מן הלקיחה. מו"ר הגה"צ הרב דסלר זצ"ל היה נוהג לומר לזוגות צעירים בעת שמחת כלולותם: "הזהרו, יקרים, שתמיד תשאפו להשביע נחת זה לזה. ודעו, אשר ברגע שתתחילו לדרוש דרישות זה מזה, הנה כבר אשרכם מכס והלאה" (מכתב מאליהו ח"א עמ' 39). כי היסוד לחיי נישואין מתוקנים הוא שהבעל ירצה לתת לאשתו מה שיותר, והאשה תשאף לתת

למה באמת אומרת המשנה שעל שלשה דברים אלה העולם עומד? הרי תרי"ג מצוות יש בתורה וכולן חשובות, ומה מיוחד בתורה עבורה וגמילות חסדים יותר משאר המצוות? כמדומני, מפני ששלמות האדם היא להיות דבוק בקב"ה עד כמה שבשר ודם יכול להיות דבוק בקב"ה. ודבקות זו היא בשלשה דברים המרכיבים את כוחות האדם: במחשבה, ברגש ובכלי המעשה. כנגד שלשת אלו מכוונים שלשת הדברים שהמשנה הזכירה - תורה, עבורה וגמילות חסדים. הדבקות בקב"ה במחשבה היא על ידי התורה. דברנו קודם על כך שאיננו יכולים להשיג את מחשבת ה', אבל בכל זאת, ה' בחסדו הוריד לנו ניצוץ מהחכמה שלו וזוהי התורה, ועל ידי לימודה יש לנו בכל זאת תפיסה כלשהי במחשבת ה', כל אחד לפום דרגא דיליה. ילד קטן בכתה א' לומד חומש לפי הבנתו, ר' עקיבא אייגר לומד לפי הבנתו שלו, וחז"ל לפי הבנתם, ומשה רבנו כבר אלפי שנים בגן עדן ולומד שם תורה לפי המדרגות העליונות שם, ואף על פי כן לא הגיע וגם לא יגיע לעולם לידיעת התורה בתכלית שלמותה, כי רק "אלקים הבין דרכה" (איוב כה, כג). חוץ ממנו, אין מי שמשוגל לתפוס את התורה בשלמותה. אבל כל אחד לפי דרגתו משיג בה בכל זאת משהו ממחשבת ה' האין סופית.

בענין זה, כדאי להזכיר את דברי אונקלוס בפרשת האזינו. משה רבינו מכנה שם את ישראל: "עם נָבֵל" (דברים לב, ו), ומרגם שם אונקלוס - "עמא דקבילו אורייתא" (עם שקבלו את התורה). מה פירוש הדבר? איך אפשר לפרש שעם ישראל נתכנה "עם נָבֵל" מפני שקבלו את התורה? הלא "עם צדיק" היה צריך לכנות אותם משום זה, ולא "עם נבל"! מבאר הגר"א, שדברי אונקלוס הללו מיוסדים על דברי המדרש: "נובלות חכמה של מעלה - תורה" (ב"ר מה, יז). מה פירוש "נובלות חכמה של מעלה"? משל לאילן גבוה, שלרוב גובהו אי אפשר ללקט את פירותיו. אלו פירות אפשר בכל זאת ללקט? הפירות הנושרים שנופלים למטה, אותם ניתן ללקט ולאכול. כך גם החכמה האלקית. היא גבוהה, בלתי ניתנת להשגת בשר ודם. רק "אלקים הבין דרכה". חוץ ממנו, אין מי שמשוגל לתפוס אותה בשלמותה. מה עשה הקב"ה? הוריד לנו לארץ "נובלות" מחכמתו בדמות התורה כפי שאנו מכירים אותה, מ"בראשית" עד "לעיני כל ישראל", וכן התורה שבעל פה, כדי שתהיה לנו איזושהי השגה במחשבה האלקית. זהו "עם נָבֵל" - "עמא דקבילו אורייתא", שקבלו נובלות מחכמה של מעלה (הובא בהקדמת נכד הגר"א לביאורו על השו"ע). בנובלות אלו יש כבר לשכל האדם איזושהי תפיסה, וזוהי הדרך להתדבק בקב"ה במחשבה, ע"י לימוד התורה שהיא "נובלות" ממחשבת ה'.

והדבקות הרגשית היא ע"י עבודת הקרבנות. כשאדם מקריב קרבן הוא צריך לדמות לעצמו שבעצם הוא היה רוצה להשחט על המזבח, אלא היות והקב"ה אמר לאברהם אבינו שהוא אינו רוצה קרבן כזה, לכן במקום זה הוא צריך להקריב בהמה או עוף או מנחה במקומו, אבל בעצם הקרבן מבטא את המסירות שלו לקב"ה, עד כמה הוא רוצה להיות מסור לקב"ה. והיום שאין לנו קרבנות, התפילה היא במקום הקרבנות. בתפילה אנו צריכים להרגיש שאנו עומדים לפני ה', מדברים אליו כמו בן אל אביו, וכמו אשה אל בעלה, כנסת ישראל היא כביכול בת זוגו של הקב"ה, מדברים אליו מתוך קורבה גדולה, להרגיש שאנו מדברים פנים אל פנים כביכול עם הקב"ה, וזוהי הדבקות בקב"ה ברגש.

לבעלה מה שיותר. ברגע שזה הפוך, שהבעל רוצה לקבל מהאשה מה שיותר, והאשה רוצה לקבל מהבעל מה שיותר, בזה מתחיל חורבן הבית.

אבל גם בלי זה - יכול אדם לשבת לבדו בחדר סגור, ומשם לעשות חסד לכל העולם כולו! אם הוא לומד תורה כדי לזכות את כל העולם, בפרט אם לומד גם על מנת ללמד, הרי הוא בעל חסד גדול, וכן אם עושה מצוות כדי לזכות את העולם, הוא בעל חסד גדול. הגר"א ישב בחדר סדור ולמד תורה, ועד היום אנו חיים מתורתו, ממה שכתב ואמר ולימד לתלמידיו. הרי שאפשר להיות בחדר סגור ולהיות בעל חסד גדול בזכות התורה. אם הקב"ה היה מוצא בסדום חמישים צדיקים, סדום לא היתה נהפכת, כי הזכות של הצדיק מגינה על הדור כולו. אפשר אם כן להיות בעל חסד אפילו בקיום תורה ומצוות בלבד, כל שכן אם עושה גם דברים אחרים עד כמה שאפשר, עד כמה שהדבר אינו מפריע לו ללימוד התורה, בודאי שזהו דבר גדול.